

Tõrma on Eesti huvitavaim küla

**Olav Mäe,
Rakvere Muinsuskaitse
Seltsi esimees**

Just niisuguse kokkuvõtte võib teha arheoloog Mati Mandeli kõneldust kolmapäeva õhtul Rakvere Muinsuskaitse Seltsi korraldatud loengul. Peasajalikult Tõrma küla arheoloogiale keskendunud ettekandest sai osa kümnekond kuulajat, kes mõtlesid ka aktiivselt kaasa ja esitasid Mati Mandelile arvukalt küsimusi.

Adramaad ja talud

Tõrma küla oli "Taani hindamisraamatu" (originaalis Liber Census Daniae) andmeile tuginedes muistse Virumaa läänepoolses osas kõige suurem küla, ulatudes 70 adramaani.

Võrdluseks niipalju, et suureks peeti juba 20 adramaast koosnenud küla ja selliseid oli praeguse maakonna aladel üksikuid.

Henriku Liivimaa kroonikas on 1219. aastal sakslaste ettevõetud ristiretke sündmusi käsitledes Tõrma külaga seoses juttu lausa tänavatest, mida mõõda sõjamehed kogunesid.

Kui suur on aga üks adramaa? See on ala, mille jõudis ühe paari härgade või hobustega üles harida.

Kui arvestada seda, et Tõrma külas oli 70 adramaad, võib tõenäoliselt pidada 70 talu olemasolu (muidugi võis ühes talus härja- või hobusepaare olla ka rohkem kui üks, vastavalt väheneb siis ka küla talude arv), kus elas keskmiselt 6-12 inimest, siis pidi olema ka koht, kuhu need inimesed matta ja seda sa-

jandite jooksul. Siiani sellist paika teada ei ole, on vaid oletused.

Kahjuks ei ole Tõrma külas senimaani arheoloogilisi väljakaevamisi korraldatud, kuid tõenäoliselt annaks need väga huvitavaid tulemusi. Igatahes viitavad sellele võimalusele nii kroonikas kirjapandud andmed küla tähtsuse kohta kui ka juhuslikult kogutud üksikleidud.

Ettekandja kõneles sellest, kuidas üldse kindlaks teha tänaseks kadunud külade asukohti. Eksisteerinud asustusest annab tunnistust ümbritsevast oluliselt tumedam pinnas.

Kaks kultuurkihiga ala

Seniuuritud asulapaikades on tumedama kultuurkihiga kaetud suhteliselt väikesed alad läbimõelduga näiteks 50 või paremal juhul ka 100 meetrit. Tõrma puhul on kindlaks tehtud kaks laialdast kultuurkihiga kaetud ala, mille pikkus ja laius ulatuvad sadadesse meetritesse.

Asustus paiknes sellistes küldes kompaktselt, nii et tulekahju korral põles paratamatult suur osa külast korraga maha.

Igal juhul oli Tõrma küla asustatud II sajandist, kuid võimalik, et veelgi varasemast ajast alates. Pidevast asustusest on jälgi umbes VII sajandini välja, kuid järgmised leiud on pärit alles X sajandist.

Vastamata küsimuste hulka kuulub see, mis siis vahepealse 300-400 aasta jooksul toimus. Vahest oli paik maha jäetud mingi epideemia või ka sõjaretket tagajärjel – seda me täna kindlalt väita ei saa.

Muidugi tekib ka küsimus,

miks valiti asulapaigaks just Tõrma. Vastus sellele küsimusele on lihtne – me ei tea täpselt, millal hakati kaeve kaevama, kuid igal juhul ei tehtud seda veel I aastatuhande esimesel poolel, mil asustus Tõrmas juba olemas oli. Järelikult saadi hädavajalikkude vett allikatest, mida Tõrmas jätkub. Ükski neist ei kuiva aastaringelt.

Kirev sündmustekeeris

XIII sajandi alguse vallutuste järel vahetas Virumaa läänepoolne osa aastatel 1219-1238 tervelt 19 korda peremeest. Nii kirevat sündmustekeerist pole teada ühestki teisest Eestimaa osast.

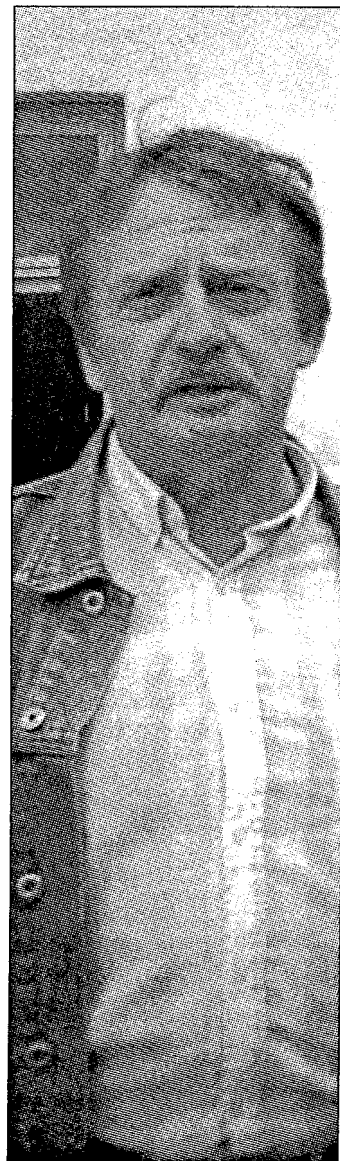
Lõpuks hakkasid need alad kuuluma Kiewelite perekonnale. Tegemist oli tolle aja mõistes suurmaaomanikuga, kelle valdused ületasid 400 adramaad.

Järgmine küsimus võiks olla: kus elasid maavaldajad? Taas võib teha oletusi, kuid tõenäoliselt Rakvere ordulinnuses, sest Jüriöö ülestõusu eelsest ajast on teada vaid kaks Virumaal asunud mõisat.

Esitatud ülevaade on vaid osa Mati Mandeli kõneldust, kuid juba seegi tõestab, et ajalugu võib olla ja ongi väga huvitav.

Rakvere Muinsuskaitse Selts jätkab loenguteseeriat märtsis, mil kohale on lubanud tulla Eesti Ajaloomuuseumi direktor Toomas Tamla, kes tutvustab Viru-Nigula kandis aastate jooksul tehtud arheoloogiliste väljakaevamiste tulemusi.

Sellekohane reklaam ilmub maakonnalehes 10. märtsi paiku.

Arheoloog Mati Mandel kõneles muinsuskaitsete Virumaa vanemast ajaloost.